

DE NADAGEN VAN DE GOUDSE PIJPENNIJVERHEID (1905-1930)

door Lodewijk van Duuren

Aan het begin van de 20e eeuw is het economisch belang van de pijpennijverheid vrijwel van geen betekenis meer. Het verval van de pijpenindustrie zet deze eeuw door met een geleidelijke vermindering van het aantal bedrijven (zie *afb. 1* naar Duco, 1978, Goudse pijpen) om tenslotte na de tweede wereldoorlog vrijwel geheel te verdwijnen.

Buiten Gouda, vanouds het centrum van de pijpennijverheid in Nederland, vormen na 1900 alleen Weert en Aarlanderveen nog kleinere productiecentra.

In dit artikel wordt een globale beschrijving gegeven van het wel en wee van de Goudse pijpenfabricage in de periode 1905-1930. De beschrijving is vooral interessant, omdat het een beoordeling is van de handel en wandel van de Goudse pijpennijverheid door tijdgenoten.

Ongetwijfeld zal nader onderzoek een veel nauwkeuriger beeld opleveren dan deze globale beschrijving.

Bronnen

De gegevens zijn ontleend aan het overzicht van de arbeidsmarkt, dat per kwartaal of per maand is opgesteld door de Kamer van Arbeid voor de Bouwbedrijven in Gouda. Deze overzichten zijn gepubliceerd in het Tijdschrift van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), dat vanaf 1906 wordt voortgezet onder de naam Maandschrift van het CBS.

In de aard van de beschrijvingen zijn vier perioden te onderscheiden:

1. 1902-1905; Overzicht per kwartaal; pijpenfabricage niet afzonderlijk beschreven, opgenomen in "bouwbedrijven".
2. 1906-1912; Overzicht per maand; pijpenfabricage afzonderlijk beschreven.
3. 1913-1928; Overzicht per kwartaal; pijpenfabricage afzonderlijk beschreven.
4. 1929-1931; Overzicht per kwartaal; pijpenfabricage niet afzonderlijk beschreven, opgenomen in "fabricage van fijn aardewerk".

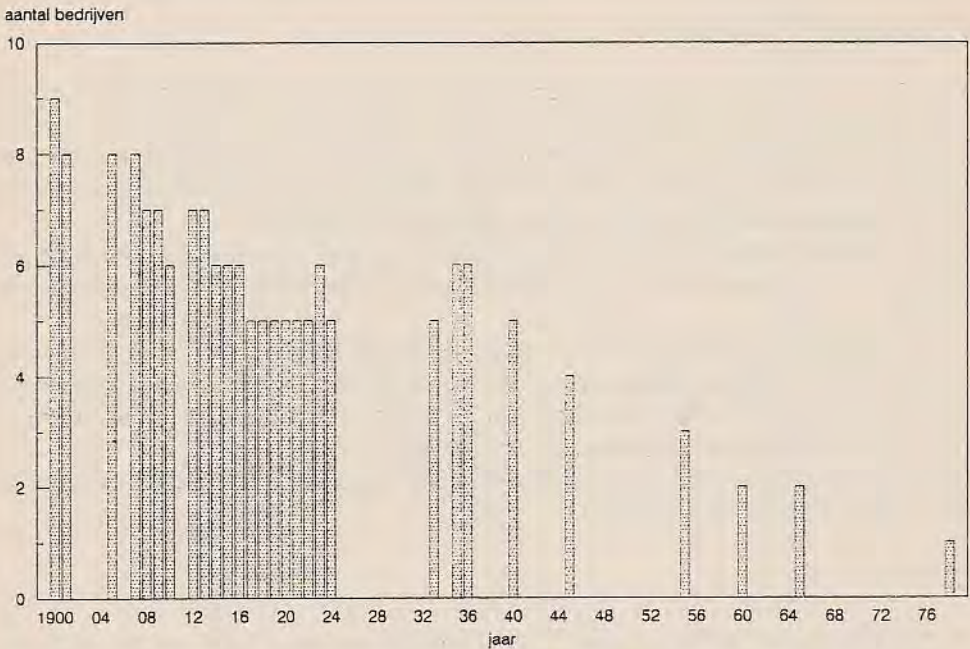
De jaargangen 1932 en later zijn niet geraadpleegd, omdat het onwaarschijnlijk is, dat de pijpenfabricage na 1931 nog afzonderlijk beschreven is. In bovengenoemd tijdschrift komen naast gegevens over de arbeidsmarkt ook incidenteel gegevens voor over lonen, arbeidsduur, vrouwen- en kinderarbeid, overwerk, CAO's en werkstakingen.

1902-1905

In het vierde kwartaal van 1902 is voor het eerst sprake van een Kamer van Arbeid voor de Bouwbedrijven te Gouda. Om een indruk te geven van de

Afb. 1 aantal bedrijven

aard van de beschrijving is het verslag van dit kwartaal letterlijk overgenomen: "Te Gouda bestaan geen arbeidsbeurzen. In den stand der arbeidsmarkt komt geen verandering. Er komt geen ontslag voor wegens slapte en geen aanneming van nieuwe werkkrachten wegens verlevendiging in de bedrijven voor." De toestand in de bouwbedrijven, waartoe ook de pijpenfabricage gerekend wordt, is stabiel en dit zal zo blijven tot 1907.

1906

In juli 1906 wordt voor het eerst de pijpenfabricage afzonderlijk genoemd in het verslag van de arbeidsmarkt. Van juli tot en met december blijft de toestand stabiel, er komt noch slapte noch verlevendiging voor. Vraag en aanbod van werkkrachten verkeren in evenwicht. Er heerst geen werkloosheid in de pijpen- en aardewerkindustrie en de verhouding tussen patroons en werklieden is goed.

1907

In maart 1907 komt de eerste vermelding van verlevendiging in de aardewerk- en pijpenfabrieken voor. Door de werklieden in deze fabrieken wordt overwerk verricht. Door de grote vraag naar pijpen blijft er gedurende het gehele jaar nog steeds veel werk, hetgeen leidt tot aanneming van extra werklieden.

1908

Door het personeel wordt het gehele jaar overwerk verricht, omdat de vraag naar pijpen aanhoudt. De vraag naar werkkrachten wordt door het aanbod gedekt.

1909

Dit jaar komen vele bestellingen binnen, waardoor de uit de meerdere drukte voortvloeiende vraag naar werklieden slechts gedeeltelijk kan worden voldaan. Er worden meer werklieden aangenomen en er komt geen werkloosheid voor.

1910

Tot september is er weinig vraag naar pijpen, waardoor slapte in de pijpennijverheid optreedt. De werktijd wordt verkort. De vraag en aanbod van werklieden blijft echter gelijk. In september is er een opleving die tot aan het eind van het jaar aanhoudt.

1911

De eerste vijf maanden is er geregeld werk, maar daarna treedt met uitzondering van september en oktober slapte in. Vraag en aanbod van werklieden blijft steeds gelijk.

1912

Steeds wisselen perioden van verlevendiging en slapte elkaar af. In maart en volgende maanden is er weer flink of geregeld werk. Vrijwel elke maand wordt er van verlevendiging gesproken.

1913

De toestand is gunstiger dan het jaar daarvoor. Bij de fabricage van tabakspijpen wordt overwerk verricht vanwege de grote bestellingen. In het tweede kwartaal vermindert de drukte gaandeweg, zodat aan het eind van dat kwartaal niet meer dan geregeld werk is. In het derde en vierde kwartaal is er vooral veel vraag naar glazuurpijpen, hetgeen betekent dat er overwerk verricht moet worden.

1914

In het eerste en tweede kwartaal is het nog steeds druk door de grote vraag naar glazuurpijpen; er wordt overgewerkt en meer personeel aangenomen. Door het uitbreken van de oorlog verdwijnt de drukte en treedt slapte in met verkorting van arbeidsduur. De toestand is ongunstiger dan in 1913, behalve bij de aanmaak van ivoor- en plateelpijpen, welke zich door drukte kenmerkte.

1915

De toestand is vergelijkbaar met 1914. Er treedt slapte op behalve bij de fabricage van ivoor- en plateelpijpen. In het vierde kwartaal verbetert de toestand, welke zich kenmerkt door drukte en overwerk.

1916

In de eerste helft van 1916 is het zeer druk bij de aanmaak van ivoor- en plateelpijpen. Ook bij de aanmaak van gewone pijpen is het, zij het in mindere mate, druk door toenemende vraag. Er wordt overwerk verricht, er is geen werkloosheid en vraag en aanbod van werklieden is gelijk. In de tweede helft van het jaar is de toestand stationair.

1917

De situatie is wisselend dit jaar. Aan het begin van het eerste kwartaal is het nog druk, doch daarna is er als gevolg van slechte verzending niet meer voldoende werk.

1918

Hoewel de stilstand van de export invloed heeft op de produktie is de toestand in het eerste en tweede kwartaal toch gunstiger dan het jaar daarvoor. Bij de aanmaak van plateelpijpen heerst drukte, bij de vervaardiging van gewone pijpen echter slapte. Er is echter geen werkloosheid.

1919

Het gehele jaar heerst er door de vele bestellingen drukte en meer werk dan in 1918. Vraag en aanbod van werklieden zijn met elkaar in evenwicht.

1920

Door uitblijven van buitenlandse bestellingen ontstaat er enige slapte, welke geen werkloosheid veroorzaakt. Enkele fabrieken gaan begin december over tot verkorting van arbeidsduur.

1921

Wegens gemis van uitvoer is er voortdurend slapte, hetgeen leidt tot ontslag van werklieden en verkorting van arbeidsduur. Voor een groot deel van de arbeiders is er geen of niet genoeg werk.

1922

Bij de fabricage van tabakspijpen blijven grote slapte en werkloosheid heersen door gemis aan export.

1923

In 1923 treedt verdere achteruitgang op en ontslag van werklieden. In alle afdelingen heerst thans slapte. Dit is voornamelijk het gevolg van abnor-

male valutatoestanden doch ook door het verminderen van de animo voor deze artikelen in het buitenland.

1924

Er treedt nog geen verbetering op. De invoer van goedkope houten pijpen staat de opleving van de pijpenindustrie in de weg. Er zijn steeds grotere moeilijkheden bij het plaatsen van het produkt.

1925

Over het in de loop der jaren sterk ingekrompen bedrijf der fabricage van tabakspijpen luiden de berichten nog steeds ongunstig. Als een bewijs van de verre van rooskleurige toestand meldt een der fabrikanten, dat zijn bedrijf is geslonken tot een kwart van de omvang van een zestal jaren geleden. Men werkt korter dan normaal. Er is gebrek aan export en men ondervindt concurrentie uit het buitenland (loonconcurrentie van Duitsland en valuta-concurrentie van Frankrijk). Deels wijst men echter op zeer weinig aanbod van vrouwelijk personeel. Voor een der fabrieken rapporteert men in het derde kwartaal wel enige drukte in enkele afdelingen, maar in andere afdelingen wordt korter gewerkt dan normaal.

1926

De slapte blijft onveranderd aanhouden, onder andere door concurrentie van andere landen, waar de lonen lager zijn (Duitsland, Frankrijk, België). Alleen in het eerste kwartaal meldt één berichtgever, dat er slechts voldoende werk wordt gemeld voor zover het pijpen betreft van betere dan de gewone kwaliteit, zij het bij zeer gedrukte prijzen door valuta-concurrentie.

1927

Nog steeds is er geen verbetering te bespeuren, de toestand is nog ongunstiger dan in 1926. Eén der ondernemingen meldt zelfs tijdelijke stopzetting in afwachting dat tussen de lonen hier en in België een betere verhouding is gekomen. Men klaagt over de concurrentie van andere landen zoals België, Frankrijk (goedkope houten pijpen) en Oostenrijk (goedkope meerschuimen pijpen) en over te lage prijzen ook voor pijpen van betere kwaliteit.

1928

De ongunstige toestand houdt aan. Zo langzamerhand is het veel verlaagde peil waarop de fabricage van tabakspijpen is gekomen, stationair geworden. Gaandeweg zijn veel arbeiders naar ander werk overgegaan. In het derde kwartaal is er echter in één bepaald onderdeel van een onderneming, waar pijpen worden vervaardigd van bijzondere kwaliteit, voldoende werk. In één van de plateelbakkerijen in Gouda ontstaat eind au-

gustus stagnatie door een werkstaking, terwijl omstreeks midden september nog een drietal andere fabrieken in het tot aan het eind van het jaar voortdurende conflict worden betrokken. Ook in deze bedrijven (waaronder ten minste één pijpenfabriek) ontstaat door dit arbeidsconflict stagnatie.

1929

Gedurende het grootste deel van het eerste kwartaal ligt de Goudse aardewerkindustrie stil door de vorig jaar aangevangen werkstaking. Hierdoor ontstaat een flinke achterstand. Eind februari (28 februari) is het tot een oplossing gekomen, waarna de werkzaamheden hervat zijn. De staking eindigt door een schikking op voorwaarde dat onder andere het minimumloon van de drie laagste loongroepen met fl. 1,- per week verhoogd wordt, de overwerkregeling verbeterd en het wachten op werk wordt betaald. Aan de plateelfabriek "Zuid-Holland" zal direct een fabriekscommissie worden aangewezen, terwijl de drie andere in het geschil betrokken fabrieken zullen volgen, zodra deze commissie blijkt te voldoen. Het contract geldt tot 1 april 1931.

1930

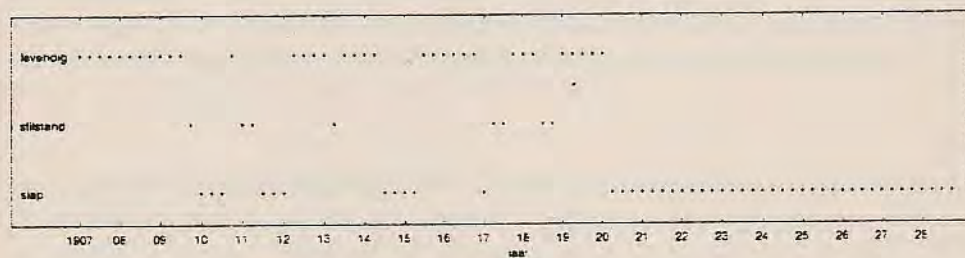
In 1930 treedt er slapte op in de fabricage van fijn aardewerk in Gouda door afname van orders. Er vindt verdere verkorting van werktijd, ontslag en verdere inkrimping van de werkgelegenheid plaats.

1931

Het jaar 1931 is nog ongunstiger dan het jaar ervoor. Verder ontslag is soms voorkomen door in voorraad te blijven werken en dan nog deels bij verkorte werkweken.

Conclusies

Het meest opvallende uit de verslagen is het verschil tussen de beide perioden voor en na 1920. Voor 1920 wisselen gunstige en ongunstige peri-

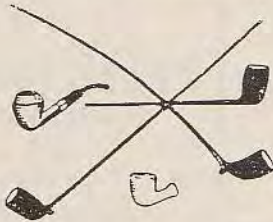

Afb. 2 Toestand in de pijpenindustrie

GOEDEWAAGEN's
Koninklijke Holl. Pijpen- en Aardewerkfabrieken
 Plateelbakkerij „de Distel”
 ——— GOUDA. ———

AFDEELING PIJPEN.

GOUDSCHE PIJPEN.
 GEËMAILLEERDE DOORROOKERS.

BARONITE
 PATENTPIJPEN.
 ENZ. ENZ.

AFDEELING AARDEWERK.

GOUDSCH AARDEWERK
 IN GEWONE EN LUXE UITVOERING.
 „DISTEL”-PLATEEL.
 TEGELTABLEAUX.

RUWE BLOEMPOTTEN.
 ENZ. ENZ.

Afb. 5: Advertentie in
 "Geïllustreerde gids voor Gouda" 1923

odes elkaar regelmatig af, terwijl vanaf 1920 de toestand blijvend ongunstig is (afb. 2). De eerste wereldoorlog (1914-1918) heeft nauwelijks invloed op de fabricage van tabakspijpen. Het uitbreken van de economische crisis in 1929 zal de reeds slechte toestand nog verder verergeren. Opvallend is, dat de eerste werkstaking pas na het uitbreken van de crisis plaatsvindt. Door het introduceren van nieuwe produkten zoals de plateepijp (afb. 3) weten de fabrikanten in sommige jaren nog redelijke bedrijfsresultaten te boeken.

Bij Goedewaagen (afb. 4) wordt het assortiment zelfs uitgebreid met houten pijpen. Het traditionele produkt, de gekaste pijp, moet echter steeds meer terrein prijsgeven. Grotere fabrikanten zoals Van der Want en Goedewaagen (afb. 5) leggen zich overigens ook toe op ander (plateel)-aardewerk dan pij-

Goedewaagen's
Pijpen

Goudsche Pijpen.
Geëmaild. Doorrookers.
Houten Pijpen.
 Ruimste sortering

N.V. Goedewaagen's
 Koninklijke Hollandische
 Pijpen- en Aardewerkfabrieken
GOUDA.

Goedewaagen's

afd. **HOUTEN PIJPEN**

==== **GOUDA** ====

:: Ruimste sortering ::

Bruyère Tabakspijpen,
Sigaren- en Sigaretten-
Pijpjes enz. enz. =====

Vraagt Reizigersbezoek.

pen.

Oorzaak van het verval van de pijpenindustrie is o.a. de import van goedkope pijpen uit omliggende landen (België, Duitsland, Frankrijk en Oostenrijk). Lagere lonen en devaluatie van de munt in die landen verzwakken de concurrentiepositie van Gouda.

De opkomst van houten (bruyère) pijpen doet ook de vraag naar stenen pijpen afnemen.

Over veranderende rookgewoonten zoals het toenemend gebruik van sigaar en sigaret als mogelijke oorzaken van verval worden in de verslagen geen mededelingen gedaan.

Afb. 3: Advertentie in "De Sigarenwinkelier", 1920

Afb. 4: Advertentie in "De Sigarenwinkelier", 1920